

Daňové řízení a daně obecně jsou nejcitelnější a nejvíce viditelnou složkou veřejného práva, se kterou se setkávají všichni občané. Každý zaměstnanec dnes na své výplatní pásce vidí, jakými prostředky přispívá do státního rozpočtu. Každý podnikatel zná své daňové zatížení. Každý platí spotřební daně či daň z přidané hodnoty zahrnuté do hodnoty zboží či služeb, které pořizuje. Daňové řízení je oblast mimořádně citlivě vnímaná všemi daním podrobenými subjekty, ať již fyzickými či právnickými osobami, protože v případě daní se jedná o jejich majetkové hodnoty a soukromé zájmy. Z daňového řízení a jeho procesní úpravy lze rozeznat konkrétní míru úcty a poměr státu k právům jednotlivce a míru nadvlády veřejného zájmu na výběru daní nad veřejným zájmem na ochraně práv daním podrobeného subjektu a jeho dalšími zájmy soukromými. Systematicky je pojem daňového řízení a daně možno chápat v několika smyslech, právní teorie není v definicích zcela jednotná. Pojem daň lze vykládat rozšiřujícím nebo zužujícím způsobem. Z hlediska právní teorie se budu držet té definice, která říká, že daně lze považovat za platební povinnost, kterou stát stanoví zákonem k získání příjmů pro úhradu celospolečenských potřeb, tj. pro veřejný rozpočet, aniž přitom poskytuje zdaňovaným subjektům ekvivalentní protiplnění.¹⁾ Daněmi ve smyslu shora označené definice mohou být i jiné platební povinnosti ve prospěch veřejného rozpočtu bez poskytnutí ekvivalentního protiplnění, než jen daně v užším smyslu (např. o poplatky správní, místní, soudní). Daň je povinná, zákonem určená platba do veřejného rozpočtu, která se vyznačuje neúčelovostí a neekvivalentností tzn. ukládá se jako jednostranná povinnost bez nároku plátce na protiplnění ze strany státu. Daně jsou placené pravidelně v určitých intervalech nebo při určitých okolnostech. Charakteristický znak daní představuje jejich mimoekonomické donucení, jímž si státní moc prosazuje podíl na důchodech a majetku podřízených subjektů.

1) M. Bakeš, Finanční právo, 4. vydání, C.H. Beck, Praha, 2006

Pro posouzení ekonomického vlivu daní a jejich třídního dopadu je důležité zjištění daňového zdroje, tj. té složky prvotního rozdělení daňového důchodu, která je daní postihována. Ekonomicky je daň formou redistribuce národního důchodu. Daň je jedním z příjmů veřejných rozpočtů, mezi které patří dále např. poplatky a půjčky. Poplatky jsou ekvivalentem za služby poskytované veřejným sektorem, půjčky jsou dobrovolné návratné platby poskytované za účelem získání úroku nebo uložení peněz, jednorázová daň je nazývána dávkou. **Daněmi v užším smyslu jsou pak ty konkrétní platební povinnosti ukládané státem, které jsou přímo daněmi nazvány a tradičně veřejností za daně označovány.** Okruh veřejných příjmů je definován jak v ZSDP tak v ZÚFO, jako dvou základních právních předpisech upravujících správu daně, když v každém z těchto předpisů je tento okruh definován trochu jinak. Obdobně, jako lze vyložit a chápat pojem daní v užším a širším smyslu, lze tímto způsobem nahlížet i na daňové řízení. Právní teorie označuje daňové řízení za takové řízení, kterým je stanovený postup účastníků řízení k zajištění realizace práv a závazků vyplývajících daňovým subjektům z daňových vztahů.²⁾ Správa daní je obecnou součástí finanční správy a konkrétně správy veřejných příjmů. ZSDP daňové řízení definuje legislativní zkratkou podle § 2 odst. 1 jako řízení o daních při správě daně, v němž jednají správci daně. **Daňovým řízením je právními předpisy stanovený postup účastníků řízení k zajištění realizace práv a závazků vyplývajících daňovým subjektům z daňových vztahů.**

Tento postup je upraven zejména ZSDP, který upravuje daňové právo procesní. Od jeho účinnosti (1. 1. 1993) došlo k zásadní změně v úpravě daňového procesního práva, dle § 99 ZSDP se pro daňové řízení nepoužije správní řád. Pokud v této práci bude hovořeno o daních, jsou jimi myšleny daně tak, jak je vymezuje ZSDP. **Daněmi pro účely této práce jsou také ty platební povinnosti k státu ukládané v minulosti, které byly daněmi přímo nazvány a za daně považovány.** Daňové řízení je v této práci zúženo na řízení podle ZSDP a ZÚFO konané před územními finančními orgány, i když jak dále uvedeno, toto řízení je aplikováno i řadou dalších orgánů veřejné správy v oblasti veřejných příjmů.

2) M. Bakeš, Finanční právo, 4. vydání, C.H. Beck, Praha, 2006

Ohledně právních úprav daňového řízení v minulosti je pro účely této práce za daňové řízení považováno takové řízení před orgány veřejné moci, které se týká ukládání platebních povinností ke státu, které byly daněmi přímo nazvány a za daně považovány.

ZÚFO definuje územní finanční orgány jako orgány provádějící činnosti v tomto zákoně uvedené, a to v souvislosti veřejnými příjmy (v tomto zákoně uvedenými). Druhy veřejných příjmů, které jsou předmětem daňového řízení podle ZSDP, a druhy veřejných příjmů, které jsou spravovány územními finančními orgány, se však překrývají jen částečně. Správci daně jsou definováni v ZSDP jako orgány postupující podle ZSDP, kterými nejsou jen územní finanční orgány, ale např. i orgány obcí a jiné státní orgány (např. okresní úřady apod.). Daně v užším smyslu jsou v daňovém řízení spravovány v současné době územními finančními orgány. Územní finanční orgány byly v průběhu času nazývány různě. S ohledem na tuto skutečnost budou tyto orgány označovány historickými názvy. Tam, kde to není možné, pak obecně jako územní finanční orgány nebo orgány správy daně. Část oblasti veřejné správy nazývaná finanční správa je, jak jsem již vpředu naznačila, oblastí veřejného zájmu na naplnění veřejných rozpočtů, která má řadu styčných ploch s dalšími oblastmi veřejného zájmu.

Dne 3. září 1953 vstoupila v platnost Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (též Štrasburská), kterou Česká republika ratifikovala. Touto úmluvou byl zřízen Evropský soud a Evropská komise pro lidská práva (dnes, po účinnosti Dodatkového protokolu č. 11 k této Úmluvě již jen Evropský soud), jako orgán soudní ochrany lidských práv. Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod ve znění svých protokolů garantuje všem občanům státu, který ji ratifikoval, určitá lidská práva a základní svobody, mezi kterými je i řada práv a svobod majících vztah k procesním předpisům, včetně předpisů upravujících řízení před orgány veřejné moci, a tedy i k řízení daňovému. Jde zejména o právo na spravedlivé řízení, právo na respektování soukromého a rodinného života, právo na účinný právní prostředek nápravy, právo na ochranu majetku a dále je zde vysloven zákaz uvěznění pro dluh.

Jde také o právo na omezení volného uvážení orgánů veřejné moci – zejména správního uvážení ve veřejné správě. Další práva vyplývají zejména z judikatury Evropského Soudu při výkladu citovaných ustanovení Evropské úmluvy a protokolů k ní.³⁾ Naše republika podle čl. 10 Ústavy České republiky inkorporovala tuto Evropskou úmluvu do svého právního řádu; má přednost před zákonem.

Součástí ústavního pořádku České republiky je i LZPS, jejíž ustanovení mají přednost před zákonem. LZPS obsahuje řadu konkrétních norem týkajících se rovněž procesních práv a vztahu občana a veřejné moci v rámci výkonu veřejné správy. Oblast základních práv a svobod je oblastí veřejného zájmu. V demokratické společnosti je to stát, který na jedné straně svými zákony základní práva a svobody vymezuje, a na straně druhé zajišťuje jejich ochranu. **Daňové řízení je součástí výkonu veřejné správy, která se dotýká každého daním podrobeného subjektu. Veřejná správa je při svém výkonu limitována ústavními normami. Při zkoumání právní úpravy daňového řízení nemohu odhlédnout od platné úpravy práv a základních svobod a ústavní úpravy veřejné správy.**